

Upravljanje občutljivih podatkov in arhivska informativna pomagala

MIROSLAV NOVAK, DR.

Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor
e-mail: miro.novak@pokarh-mb.si

Management of Sensitive Data and Archival Finding Aids

ABSTRACT

The management of sensitive data in the archival material and in the archival finding aids generate different complex archival professional and technical questions. These are related to legal, ethical, technological, procedural and other aspects of describing the archival material in modern archival institutions. The author presents the methods of passive and active metadata protection of sensitive data, which are implemented in Slovenian public archives. At the same time, he also points out some practical and operative deviations from the system of sensitive data management in the archives and which has the negative influence on the development of those archival professional activities.

Key words: archival material, archival data, sensitive data, protection, archival information system

Gestione dei dati sensibili e strumenti di ricerca archivistici

SINTESI

La gestione dei dati sensibili nel materiale archivistico e negli strumenti di ricerca archivistici genera diverse complesse questioni archivistiche professionali e tecniche. Queste sono correlate agli aspetti legali, etici, tecnologici, procedurali ed altri nel descrivere il materiale archivistico nelle moderne istituzioni archivistiche. L'autore presenta i metodi di protezione attiva e passiva dei metadati dei dati sensibili così come sono implementati negli archivi pubblici sloveni. Allo stesso tempo, egli sottolinea inoltre alcune deviazioni pratiche e operative dal sistema di gestione dei dati sensibili negli archivi che hanno negativamente influenzato lo sviluppo delle attività archivistiche professionali.

Parole chiave: materiale archivistico, dati archivistici, dati sensibili, protezione, sistema informatico archivistico

Upravljanje občutljivih podatkov in arhivska informativna pomagala

IZVLEČEK

Upravljanje občutljivih podatkov v arhivskem gradivu in v arhivskih informativnih pomagalih generira različna kompleksna arhivska strokovna in tehnična vprašanja. Ta so povezana s pravnimi, etičnimi, tehnološkimi, postopkovnimi in drugimi vidiki popisovanja arhivskega gradiva, ki ga izvajajo arhivske ustanove. Avtor v prispevku obravnava metodi pasivne in aktivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov, ki sta implementirani v slovenskih javnih arhivih. Hkrati pa opozarja tudi na nekatere praktične in operative odklone obstoječega sistema upravljanja občutljivih podatkov, ki se nahajajo v arhivskem gradivu ali v arhivskih informativnih pomagalih in negativno vplivajo na razvoj teh strokovnih aktivnosti.

Ključne besede: arhivsko gradivo, arhivski podatki, občutljivi podatki, varovanje, arhivski informacijski sistem

1 Uvod

Arhivski strokovni delavci se pri popisovanju arhivskega gradiva srečujejo z različnimi dilemami oblikovanja opisov popisnih enot. Med njimi izstopajo dileme v zvezi z zahtevami po varovanju občutljivih podatkov¹ v arhivskem gradivu oz. njihovih informativnih pomagalih ter dileme v zvezi z zagotavljanjem univerzalne dostopnosti do arhivskega gradiva (prim.: Cvelfar, 2015).

Čeprav na deklarativnem nivoju v evropskih arhivskih službah ni zaznani večjih razlik pri reševanju tovrstnih arhivskih strokovnih izzivov, pa se njihove konkretne rešitve in izvedbe lahko med seboj pomembno razlikujejo (prim.: Štrumbl, Šmid, 2017). Iz tega izhajajo tudi razlike v izvedbah arhivskih informativnih pomagal oz. informacijskih sistemov ter s tem povezanih oblik varovanja občutljivih podatkov. Operativne razlike pa lahko zaznamo tudi znotraj arhivov nacionalnih arhivskih služb ali znotraj posameznih arhivov. Te pa niso rezultat le različnih strokovnih odločitev posameznih arhivskih strokovnih delavcev, ampak tudi drugih lokalnih posebnosti in neposrednih vplivov družbenih skupnosti do zlorabe občutljivih podatkov. Zaradi tega je mogoče izvajati primerjave arhivskih strokovnih rešitev varovanja občutljivih podatkov le na podlagi primerjav dobrih praks (prim.: Jenuš, 2014).

Slovenska področna zakonodaja in univerzalne arhivske strokovne zahteve, ki jih oblikuje Mednarodni arhivski svet², predstavljajo temeljno izhodišče opredeljevanja načinov in metod upravljanja občutljivih podatkov v arhivskih informativnih pomagalih. Tako že Kodeks arhivske etike iz leta 1997 opozarja na dejstvo, da je v sodobni informacijski družbi legitimna zahteva³ tako po varovanju občutljivih podatkov kot tudi zahteva po splošni dostopnosti arhivskega gradiva. Razvoju in promociji teh zahtev lahko sledimo v nadaljevanju skozi sprejeto vsebino Univerzalne deklaracije o arhivih iz leta 2010 in Načela dostopnosti arhivskega gradiva iz leta 2012.

Drugi vidik upravljanja občutljivih podatkov predstavlja nacionalna zakonodaja⁴. Skladno z njo je javno dostopno vse arhivsko gradivo in podatki o njem, razen tisto, ki je z zakonom opredeljeno kot nedostopno zaradi zagotavljanja materialnega varstva ali zaradi varstva občutljivih podatkov.

V tem kontekstu bomo v nadaljevanju opredelili dve osnovni metodi varovanja občutljivih podatkov s pomočjo arhivskih informativnih pomagal. Obe metodi, pasivna in aktivna, na različne načine opredeljujeta odnos do zahtev po dostopnosti do arhivskega gradiva oz. varovanja občutljivih podatkov, ki se nahajajo v njem.

Opredelitev obeh metod temelji na izkušnjah in razvoju že implementiranih rešitev, ki so razvite v okviru slovenske javne arhivske službe. V tej zvezi je pomembno tudi oblikovanje nedvoumnega in utemeljenega splošnega arhivskega strokovnega izhodišča glede operativnega upravljanja celotnega spektra občutljivih podatkov v arhivskem gradivu kot tudi v metapodatkovnem segmentu tako znotraj profesionalnih arhivskih ustanov:

- zaradi vedno natančnejših in podrobnejših opisov arhivskega gradiva ter s tem povezanih kompleksnih politik upravljanja z občutljivimi podatki. Dileme se pojavljajo v vseh treh segmentih: zajemanje, hramba in tudi uporaba arhivskega gradiva (prim.: prva alineja 20. člena ZVDAGA-a).

1. V tem prispevku pojem »občutljivi podatki« uporabljamo za splošno označevanje vseh vrst podatkov, ki so opredeljeni v 1. in 2. odstavku 26. člena ZVDAGA-a oz. 65. člena ZVDAGA in sicer za: tajne podatke, davčne skrivnosti, osebne podatke.

2. Izpostavimo naj le naslednje dokumente: Code of Ethics, objavljen v ICA Bulletin, No. 47 (1997-1), Universal Declaration on Archives. Adopted at the General Assembly of the International Council on Archives, Oslo, September 2010. Endorsed by 36th Session of the General Conference of UNESCO Paris ter Principles of Access to Archives, Adopted by the AGM on August 24, 2012.

3. Tako Kodeks etike v 6. členu opredeljuje, da si arhivisti morajo prizadevati *...za čim večjo dostopnost arhivskega gradiva in omogočiti nepristranske usluge vsem uporabnikom.... Arhivisti morajo izdelati za vse gradivo, ki ga hranijo, primerne splošne in podrobne pripomočke za uporabo.... Možnim uporabnikom morajo razložiti odgovarjajoče omejitve in jih nepristransko uveljavljati. Arhivisti naj skušajo preprečevati nespametne omejitve dostopnosti in uporabe.... V naslednjem 7. členu pa opredeljuje, da arhivisti morajo spoštovati dostopnost in zaupnost informacij ter delovati v mejah odgovarjajoče zakonodaje.*

4. Izpostavimo naj le Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, Uradni list RS, št. 51/14, Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih Uradni list RS, št. 30/06, Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta. Uradni list RS, št. 85/16 in posredno Zakon o varstvu osebnih podatkov, Uradni list RS, št. 94/2007.

- Zaradi zahtev po oblikovanju zelo natančnih primopredajnih popisov arhivskega gradiva pa te dileme postajajo tudi problem ustvarjalcev oz. predajnikov arhivskega gradiva (prim.: četrta alineja 14. člena ZVDAGA-a in peta alineja 15. člena ZVDAGA-a).

Če pa k vsemu temu prištejemo še:

- pričakovane količine elektronskega arhivskega gradiva v različnih oblikah in formatih, ki bodo potencialno vsebovale tudi občutljive podatke (prim.: Hajtnik, Škoro Babič, 2017),
- trende povečanja obsega oblikovanja opisov popisnih enot skladno z zahtevami popisovanja v kontekstih, kar bo brez dvoma zajelo tudi občutljive podatke (prim.: Popovici, 2016),
- permanentno povečanje letnega prirasta zapisov v okviru posameznih arhivskih institucij (prim.: Novak, 2016),

potem postajajo teme v zvezi s popisovanjem arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke, prvovrstne arhivske strokovne teme.

2 Izhodišča popisovanja arhivskega gradiva, ki vsebujejo občutljive podatke

V Sloveniji so definicije in statusi občutljivih podatkov v arhivskem gradivu opredeljeni v veljavni zakonodaji s področja arhivske dejavnosti. Navedeni so v 26. členu zakona ZVDAGA-a⁵ in v zakonu ZAGOPP⁶. Zahteve za njihovo posebno obravnavanje pa se nanašajo na vse tovrstne podatke, ne glede na kontekste, v katerih se pojavljajo.

Z operativnega arhivskega strokovnega stališča pa je pomembno ločevati občutljive podatke, ki se nahajajo v arhivskem gradivu, od metapodatkov o občutljivih podatkih, ki so sestavni del arhivskih informativnih pomagal. Hkrati pa je v tem kontekstu potrebno izpostaviti, da je poseben status podatkov, ki ga opredeljujemo kot »občutljivi«, vedno dodeljen podatkom le za določen čas, ki ga merimo v letih. Tipične opredelitve obdobja nedostopnosti so definirane glede na čas od nastanka gradiva: 40 ali 75 let glede na vrsto občutljivega podatka ali glede na potrebno pretečeno obdobje od smrti posameznika (26. člen ZVDAGA-a).

Statusi občutljivih podatkov se skozi čas spreminjajo. Sprememba statusa lahko nastane zaradi spremenjenih določil v zakonodaji ali zaradi pretečenega roka njihovega posebnega varstva. Ne glede na razloge morajo arhivski strokovni delavci poskrbeti za dosledne izvedbe praktičnih sprememb v celotnem arhivskem metapodatkovnem okolju. V ta namen obstajajo različni sprožilci in s tem povezane metode in postopki, ki so lahko v celoti ali deloma podprti s sodobnimi tehnološkimi rešitvami.

2.1 Metoda pasivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov

Splošno varovanje občutljivih podatkov, ki se nahajajo v arhivskem gradivu, temelji na uveljavljenih politikah in postopkih arhivskega strokovnega dela. Njihov skupni imenovalec je fizično in logično omejevanje splošnega dostopa do tovrstnega arhivskega gradiva, vključno z uvajanjem kontrolirane in selektivne uporabe (prim.: Jenuš, 2014). Skladno s sprejetimi politikami so občutljivi podatki hranjeni na originalnih nosilcih pod posebnim nadzorom, pogosto tudi v posebnih prostorih in/ali vsebnikih, kjer je dostop do njih varovan tudi s posebnim režimom uporabe. Ta je v obstoječi slovenski arhivski praksi podprt še s postopki in rešitvami, ki jih s skupnim imenom imenujemo anonimizacija in se izvaja v kombinaciji z digitalizacijo arhivskega gradiva (prim.: Jenuš, 2016).

5. V 2. alineji 26. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. Uradni list RS, št. 51/14 je opredeljeno: »javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje osebne podatke, ki se nanašajo na: zdravstveno stanje, spolno življenje, žrtve kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zakonsko zvezo, družino in otroke, storilca kaznivih dejanj in prekrškov, razen kaznivih dejanj in prekrškov oseb, zoper katere je bil voden postopek zaradi nasprotovanja nekdanjemu enopartijskemu režimu, versko prepričanje in etnično pripadnost, postane dostopno za javno uporabo 75 let po nastanku gradiva ali 10 let po smrti posameznika, na katerega se podatki nanašajo, če je datum smrti znan, če ni z drugimi predpisi drugače določeno.

6. Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta, Uradni list RS, št. 85/16 v 6. členu opredeljuje, da... »arhivsko gradivo javnosti ni dostopno, je pa dostopno pacientu, na katerega se nanaša in osebam, ki imajo pravico do seznanitve z zdravstveno dokumentacijo pacienta po njegovi smrti v skladu z določbami zakona, ki ureja pacientove pravice in zakona, ki ureja zdravstveno dejavnost.... V nadaljevanju tega člena je opredeljeno, da je arhivsko gradivo, ki se nahaja v javnih arhivih, dostopno pod posebnimi pogoji za namene znanstvenega raziskovanja.

Na nivoju arhivskega metapodatkovnega informacijskega sistema lahko na primeru arhivskega fonda *Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične Republike Slovenije*, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije ugotovimo, da so arhivske vsebine z občutljivimi podatki podrobno opredeljene in javno dostopne na nivoju popisa fonda, ki je izveden skladno s standardom ISDADg2. V tem okviru najdemo podatke o ustvarjalcu fonda, historiatu popisne enote, vsebini in sistemu ureditve fonda, formatih in oblikah zapisov, dostopnosti, jeziku, pisavi, tehničnih enotah, pripomočkih za uporabo ter objave arhivskega gradiva, pa tudi informacijo od splošni dostopnosti do arhivskega gradiva, ki je skladna s 26. členom ZVDAGA-a.⁷

Podobno metodo upravljanja z občutljivimi podatki najdemo tudi na srednjih nivojih popisovanja. Z njo arhivski strokovni delavci zaščitijo občutljive podatke iz arhivskega gradiva na ta način, da v arhivskih informativnih pomagalih ne posredujejo tistih podatkov, ki so opredeljeni kot občutljivi.

Kot primer implementacije tovrstne metode na srednjih nivojih popisovanja naj omenimo serijo arhivskega gradiva z naslovom *Sprejemni zapisniki Splošne bolnišnice Murska Sobota*, ki jo hrani Pokrajinski arhiv Maribor. To arhivsko gradivo vsebuje občutljive podatke, ki glede na ZAGOPP (Ur. l. RS 85/2016) javnosti ni dostopno. Arhivsko gradivo je popisano skladno z arhivskim strokovnim standardom ISADg2 do nivoja popisa serija. V polju Vsebina popisne enote so taksativno opredeljeni tipi podatkov, ki se pojavljajo v sprejemnih zapisnikih... *osebni podatki o bolniku, podatki o bolezni in prejšnjem zdravljenju, podatki o plačniku oskrbnih stroškov, premoženjske razmere oskrbovanca. K sprejemnemu zapisniku so včasih priloženi tudi drugi dokumenti: sprejemnica (podatki o bolniku, plačilu, bolezni, datum sprejema in izpusta iz bolnišnice), dopisi o zdravljenju, potrdilo o domovinstvu (domovinski list), izkaz lastnine, različna potrdila o lastnini, bolniški list.* V nadaljevanju v zapisu najdemo informacije o koncu nedostopnosti, potrebnih dovoljenjih, možnosti uporabe in o dostopnosti do originalnega arhivskega gradiva.⁸

Opisano metoda posredovanja informacij o arhivskem gradivu, ki vsebuje občutljive podatke, lahko z vidika arhivskega informacijskega sistema opredelimo kot »pasivno metapodatkovno zaščito« občutljivih podatkov v arhivskem gradivu.

Z arhivskega strokovnega stališča ima ta metoda naslednje pozitivne lastnosti:

- Njena implementacija z vidika tehnologije ni omejena na posebne rešitve, zato jo je mogoče implementirati v različnih tehnoloških okoljih arhivskega metapodatkovnega sistema.
- Z vidika varovanja občutljivih podatkov je ta metoda robustna, v praksi preizkušena, zanesljiva in dolgoročno stabilna.
- Z vidika zagotavljanja informiranja o arhivskem gradivu je indikativna, kar pomeni, da je javnost obveščena o obstoju tovrstnega gradiva.

Predstavljena metoda pa ima naslednje pomanjkljivosti:

- Posredovane informacije so močno abstrahirane, zato je potrebno pri poznejšem poizvedovanju vračunati potreben čas in človeške vire za natančnejše poizvedovanje.
- Metoda ne omogoča systemskega upravljanja s statusi občutljivih podatkov na različnih nivojih popisovanja ter s tem povezanimi časovnimi omejitvami dostopnosti do arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke.
- Pri implementaciji te metode je težko opredeliti ločnico med namernim ali nenamernim, delnim oz. popolnim zamolčanjem podatkov o arhivskem gradivu ter potrebami po varovanju občutljivih podatkov ne glede na nivo popisovanja arhivskega gradiva.
- Metoda je uporabna na srednjih in višjih nivojih popisovanja, to je od nivoja pod serije navzgor, na nižjih nivojih popisovanja pa ta metoda ni primerna.
- Metoda na metapodatkovnem nivoju ni popolnoma skladna z zahtevami 4. alineje 26. člena ZVDAGA-a.

7. Zapis s signaturo SI_AS_1931 v podatkovni zbirki Arhiva Republike Slovenije. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=27578>.

8. Zapis s signaturo SI_PAM/1385/001 v podatkovni zbirki SIRAnet Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=1799315>.

2.2 Metoda aktivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov

Druga metoda varovanja arhivskega gradiva z občutljivimi podatki pa je izvedena na podlagi implementacije sistemsko tehničnih rešitev v metapodatkovnem arhivskem informacijskem sistemu. Predstavlja logično razvojno nadgradnjo pasivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov.

Metoda je v neposredni uporabi v slovenski javni arhivski službi. Njeno izvajanje omogoča uveljavljeni arhivski informacijski sistem, ki temelji na scopeArhiv platformi⁹.

Izhodišče te metode predstavlja podrobno in kvalitetno popisovanje arhivskega gradiva, ne glede na to ali ima občutljive podatke ali ne, vse od najvišjih do najnižjih nivojev popisovanja. S pomočjo sistemskih rešitev arhivskega informacijskega sistema se skladno s pravili oz. zahtevami zakonodaje določajo statusi metapodatkovnih opisov arhivskega gradiva. Ti statusi omogočajo, da se kontrolirano in sukcesivno objavljajo preko spleta tisti zapisi, katerim so pretekle omejitve posebnega varstva in so tako postali prosto dostopni.

Razlog za tovrstne sistemske rešitve je v načinu oblikovanja informacij o popisnih enotah na nižjih nivojih popisovanja arhivskega gradiva z občutljivimi podatki. V teh primerih se mora preslikati vsebina iz arhivskega gradiva v arhivsko informativno pomagalo na tak način, da se v arhivsko pomagalo prenesejo tudi občutljivi podatki.

Da je mogoče uvesti to metodo v operativno stanje v posamezni arhivski ustanovi, pa je potrebno v ozadju vzpostaviti ustrezno okolje. To vključuje pravila popisovanja arhivskega gradiva, implementacijo ustrezne sistemske in programske opreme za podporo celoti upravljanja s podatki v arhivski ustanovi, vzpostavljen sistem arhivskih strokovnih, pravnih in etičnih norm. Hkrati morajo biti na to pripravljeni tudi drugi nadzorni organi, kot je npr. Inšpektorat za kulturno dediščino ali Urad informacijskega pooblaščenca.

Z večanjem števila zapisov na nižjih nivojih vključno z zajemanjem velikih količin kontekstnih vsebin skladno z usmeritvami popisovanja v kontekstih postaja ta metoda vedno bolj aktualna in uporabna tudi na vsakdanjem operativnem nivoju. V perspektivi pa pričakujemo, da bo postala prevladujoče arhivsko strokovno izhodišče varovanja arhivskega gradiva, ne glede na okolje, v katerem je nastalo, bilo prevzeto ali kje se hrani in ne glede na status občutljivosti podatkov.

Čeprav se potencialno občutljivi podatki v opisih arhivskega gradiva pojavljajo z vidika popisovanja arhivskega gradiva le kot kvalifikatorji, ki omogočajo razpoznavanje podobnosti ali različnosti popisnih enot, jih je potrebno zaščititi skladno z veljavno zakonodajo in strokovnimi zahtevami na ta način, da se takemu zapisu opredeli status nedostopnosti skladno s 26. členom ZVDAGA-a. Kot kvalifikatorji se tako pojavljajo različni datumi, osebni statusi oz. stanja, zemljepisna ali stvarna gesla itd., lahko tudi v različnih kombinacijah.

Primer naslova popisa arhivskega gradiva na nižjem nivoju, ki vključuje osebne podatke¹⁰ npr. rojstni datum, vendar ti po 26. členu ZVDAGA-a niso opredeljeni kot občutljivi, in jih zato ni potrebno posebej varovati:

*Rojko, Franc [rojen/a 9.9.1913] : matični list [osnovne šole Spodnja Voličina]*¹¹

Zapisi, ki v naslovu vsebujejo tovrstne podatke, so tako skladno z veljavno zakonodajo javno dostopni brez omejitev.

Metodo aktivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov pa je potrebno implementirati v primeru naslovov popisnih enot na nižjem nivoju popisovanja, kjer se posredno omenja zdravstveno stanje osebe:

9. Podrobneje v: Archival information system scopeArhiv™. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <https://www.scope.ch/en/products/module-overview.html>.

10 Po definiciji je osebni podatek vsak podatek, ki kaže na lastnosti, stanja ali razmerja posameznika ne glede na obliko, v kateri je izražen (prim 2. člen ZVOP-1).

11. Zapis s signaturo SI_PAM/0775/001/00034 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=1310331>.

Vehovar Anton, hlapec v hotelu „Nemški dom“ (Deutsches Haus). Plačilo bolniško-oskrbnih stroškov za zdravljenje v deželni bolnici v Gradcu za revmatizem (sifilis)¹²

Podobno velja tudi za opise arhivskega gradiva, kjer se v naslovu ne pojavljajo občutljivi podatki:

Naslov: Vašl, Franc [Polzela - Brestrnica] - proglasitvena (oklicna) zadeva T 150/23 Okrožnega sodišča Maribor,

so pa ti zapisani v elementu Vsebina popisne enote, npr. vzrok smrti:

Vsebina PE: Iz spisa je razvidno: Zadeva: proglasitev za mrtvega - Vašl Franc, rojen 1881, Polzela, posestnik, Brestrnica, vojak pri Lager Kommando Nebria, pošta Trbiž, zadnja vest julija 1918. Predlagatelj: Vašl Antonija, posestnica, Brestrnica. Rešitev: ugoditev predlogu, leta 1925 prispela smrtonica, umrl 20. 10. 1918 v bolnišnici v Beljaku, pljučnica.

Iz naslova popisne enote na nižjem nivoju popisovanja lahko razberemo storilca kaznivih dejanj, čeprav je primarni namen tako oblikovanega naslova le opredeljevanje vsebine predmetne zadeve:

Kazenski spis Okrožnega sodišča Maribor Vr IX 323/19 (Funk, Rudolf; Schmidt, Alojz - vohunstvo, umor slovenskega četovodje v Radgoni ob nemškem napadu)¹³

Podobno velja za dosje storilca kaznivega dejanja:

ACHATZ FRIEDRICH, hišna številka kaznjence: 151, občina: Spittal, okrajno glavarstvo / sresko načelstvo: Spittal : dosje iz Mariborske kaznilnice,

ki ima v elementu Vsebina popisne enote navedene še naslednje podatke:

Kaznivo dejanje: tatvina, kazen: 6 mesecev, začetek kazni: 8.2.1895, privedba: 22.2.1895, izpust: 8.8.1895.¹⁴

Primer opredelitve naslova, iz katerega je razvidno versko prepričanje:

Wunderlich Leopold, delavec v železniški delavnicah, po veri protestant, namerava se poročiti s katoliško nevesto. Težave glede sklenitve mešanega zakona.¹⁵

Primer vsebine naslova, iz katerega je posredno razvidno socialno stanje v družini:

Prošnja, da občina prevzame na skrb otroke umrlega Antona Titari, izročijo jih v skrbstvo gospe Schlampf.¹⁶

V vseh teh primerih je potrebno implementirati metodo aktivne metapodatkovne zaščite na vseh popisnih enotah tega nivoja popisovanja, še posebej, če arhivsko gradivo pokriva daljše obdobje, katerega del ali celota je skladna s 26. členom ZVDAGA-a pod posebnim varstvom občutljivih podatkov. Pri tem velja, da je pri zapisih o popisnih enotah na višjih nivojih popisovanja potrebno komplementarno implementirati metodo pasivne metapodatkovne zaščite.

Z arhivskega strokovnega stališča ima metoda aktivne metapodatkovne zaščite občutljivih podatkov naslednje pozitivne lastnosti:

- Posredovane informacije so zelo natančne, zato ni za pričakovati večjih dodatnih stroškov pri poznejšem poizvedovanju.

12. Zapis s signaturo SI_ZAP/0005/033/00033 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=792200>.

13. Zapis s signaturo SI_PAM/0645/003/00294 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=992816>.

14. Zapis s signaturo SI_PAM/0682/002/00007 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?id=1194582>.

15. Zapis s signaturo SI_ZAP/0005/024/00008 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=790884>.

16. Zapis s signaturo SI_ZAP/0005/002/00332 v podatkovni zbirki SIRAnet. Sneto 16.7.2018 s spletne strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=786986>

- Z vidika zagotavljanja informiranja javnosti je ta selektivna, kar pomeni, da je javnost obveščena o obstoju tovrstnega gradiva vse do najnižjih nivojev popisovanja in to le tistih, ki jim je potekel status, da vsebujejo občutljive podatke.
- Z vidika varovanja občutljivih podatkov je ta metoda robustna, stabilna in v praksi v procesu intenzivnega razvoja in preizkušanja.
- Metoda omogoča sistemsko upravljanje s statusi občutljivih podatkov na različnih nivojih popisovanja ter s tem povezanimi časovnimi omejitvami dostopnosti do arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke.
- Pri tej metodi je mogoče jasno opredeliti ločnico med namernim ali nenamernim, delnim ali popolnim zamolčanjem podatkov o arhivskem gradivu ter potrebami po varovanju občutljivih podatkov, ne glede na nivo popisovanja arhivskega gradiva.
- Metoda je uporabna na vseh nivojih popisovanja arhivskega gradiva.
- Metoda je že na nivoju arhivskega informacijskega sistema skladna z zahtevami četrte alineje 26. člena ZVDAGA-a.

Predstavljena metoda pa ima naslednje pomanjkljivosti:

- Implementacija te metode je omejena na arhivske informacijske sisteme, ki podpirajo funkcionalnosti upravljanja z dostopnostjo do arhivskega gradiva.
- Pred implementacijo te metode je potrebno zagotavljati standardizirane popise na vseh nivojih popisovanja arhivskega gradiva.
- Metoda zahteva natančnost in doslednost pri zajemanju podatkov.
- Dolgoročno zagotavljanje konsistence podatkovne zbirke.
- Usklajevanje zahtev glede varovanja občutljivih podatkov in zahteve glede dostopnosti do njih tudi z drugimi nadzorniki in odločevalci s področja upravljanja s podatki (npr. Inšpektorat za kulturno dediščino, Informacijski pooblaščenec itd.).

3 Anomalije popisovanja arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke

Pri upravljanju arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke s pomočjo arhivskih informativnih pomagal, se lahko pojavlja več anomalij. Zamolčanje obstoja arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke, predstavlja večje tovrstno tveganje in se namerno ali nenamerno uresničuje na različne načine. Omenimo naj:

- ignoriranje obstoja občutljivih podatkov arhivskem gradivu ali v arhivskih informativnih pomagalih,
- namensko prikrivanje ali neoblikovanje podatkov o obstoju tovrstnega arhivskega gradiva,
- nedosledno ali pomanjkljivo popisovanje arhivskega gradiva.

Anomalije so lahko povezane s pridobivanjem različnih prednosti na podlagi zamolčanja obstoja tovrstnega arhivskega gradiva. Pričakujemo jih lahko v času izrednih ali nestabilnih stanj v družbi ali v arhivski organizaciji. Razlog pa je lahko tudi v:

- nespoštovanju obstoječe arhivske zakonodaje,
- nedoslednosti posameznika ali vzpostavljenega procesa pri zajemu tovrstnih podatkov,
- pomanjkljivem strokovnem znanju arhivskih strokovnih delavcev,
- pomanjkanju strokovnih navodil itd.

Drugo tovrstno tveganje predstavljajo posredne arhivske strokovne aktivnosti, kot je npr. samovoljno ali nekontrolirano premeščanje arhivskega gradiva v arhivskih skladiščih, ne da bi bile nove lokacije ustrezno dokumentirane. Sem lahko prištevamo tudi odklone pri uporabi in sicer namerno ali nenamerno napačno odlaganje arhivskega gradiva v arhivske vsebnike in njihovo poznejše namerno ali nenamerno napačno odlaganje v arhivska skladišča.

Med anomalije pa prištevamo tudi zadrževanje arhivskih informativnih pomagal zgolj za interne potrebe vključno z njihovo nedostopnostjo za uporabo v arhivski čitalnici.

4 Zaključek

Dosledno upravljanje občutljivih podatkov, ki se nahajajo v arhivskem gradivu ali v arhivskih informativnih pomagalih, povzroča omejevanje splošne dostopnosti do arhivskega gradiva. To sicer ni sporno, če so omejitve skladne z zahtevami veljavne zakonodaje in arhivskimi strokovnimi standardi.

V Sloveniji najdemo na operativnem nivoju različne rešitve upravljanja tovrstnih podatkov. Standardno je uveljavljena rešitev na podlagi anonimizacije in digitalizacije arhivskega gradiva. Na metapodatkovnem nivoju upravljanja občutljivih metapodatkov pa sta v uporabi dve metodi njihove zaščite. Metoda pasivne in metoda aktivne podatkovne zaščite občutljivih podatkov. Prva metoda je s tehnološkega stališča bolj univerzalna, vendar uporabna le na višjih nivojih popisovanja arhivskega gradiva. Druga metoda pa je mogoča le v arhivskih sistemih, ki podpirajo upravljanje statusov občutljivih podatkov. Ta metoda je zaradi tega uporabna na vseh nivojih popisovanja arhivskega gradiva, ki vsebuje občutljive podatke. Zaradi neposrednega upravljanja vseh vrst občutljivih podatkov je ta metoda tudi nekoliko skladnejša z zahtevami veljavne arhivske zakonodaje.

Analiza implementacije obeh metod kaže na probleme, ki so tesno povezani s splošnim razvojem in implementacijo informacijske tehnologije v arhivske ustanove, predvsem pa na pomanjkanje hitrih in učinkovitih prilagajanj novim zahtevam javnosti po vsebinah iz arhivskega gradiva. Če pa k temu dodamo še relativno nizko stopnjo standardizacije popisovanja arhivskega gradiva na eni in zahteve po omejevanju dostopov do občutljivih podatkov na najnižjih nivojih popisovanja na drugi strani, potem je jasno, da je pred slovensko arhivsko stroko še relativno dolga pot do splošne spletne uporabe arhivskega gradiva, vključno tistega, ki vsebuje občutljive podatke.

5 Bibliografija

- Cvelfar, B. (2015). O dostopnosti arhivskega gradiva v javnih arhivih pred in po uveljavitvi ZVDAGA-A. Arhivi na razpotju : zbornik referatov : 27. zborovanje, str. 8-17. Pridobljeno 5.7.2018 iz http://www.arhivsko-drustvo.si/dokumenti/Zborniki/27_zborovanje-internet.pdf.
- Deklaracija. (2011). Universal Declaration on Archives. Adopted at the General Assembly of the International Council on Archives, Oslo, September 2010. Endorsed by 36th Session of the General Conference of UNESCO Paris. Pridobljeno 4.7.2018 iz <http://www.ica.org/en/universal-declaration-archives-adopted-annual-general-meeting-oslo>.
- Hajtnik, T., Škoro Babić, A. (2018). Ali nam lahko pri vrednotenju in odbiranju elektronskega gradiva pomaga tehnologija? V: Moderna arhivistika : časopis arhivske teorije in prakse, letn. 1, št. 1, str. 169-196. Pridobljeno 4.7.2018 iz http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci_20181/1_2018_169-196_%C5%A0koro.pdf.
- Jenuš, G. (2014). Varovanje občutljivih osebnih podatkov v arhivskem gradivu jugoslovanske tajne politične policije. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference, Radenci, 2. - 4. april 2014, str. 31-45. Pridobljeno 15.7.2018 iz http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci2014/04_jenus_2014.pdf.
- Jenuš, G. (2016). Digitalizacija in anonimizacija arhivskega gradiva, ki vsebuje z arhivskim zakonom varovane kategorije podatkov. V: Doksis 2016 by Media.doc. Posvetovanje Sodobno upravljanje e-dokumentov (25; 2016 ; Ljubljana), str. 66-74. Pridobljeno 6.7.2018 iz http://media-doc.si/wordpress/wp-content/uploads/2016/11/66_Jenus.pdf.
- Kodeks etike. (1997). Code of Ethics. ICA Bulletin, No. 47 (1997-1). Pridobljeno 4. 7. 2018 iz <http://www.pokarh-mb.si/si/p/1/17/kodeks-etike.html>.
- Načela dostopnosti. (2012). Principles of Access to Archives, Adopted by the AGM on August 24, 2012. Pridobljeno 4.7.2018 iz <https://www.ica.org/en/principles-access-archives>.
- Novak, M. (2016). Klasična in nova paradigma varovanja občutljivih podatkov v arhivih. Atlanti, letnik 26, številka 1, str. 55-63. Pridobljeno 15.7.2018 <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-A0ML0HY0>.
- Podatkovna zbirka Arhiva Republike Slovenije. Pridobljeno 16.7.2018 iz <http://arsq.gov.si/Query/suchinfo.aspx>.
- Podatkovna zbirka slovenskih regionalnih arhivov SIRAnet. Pridobljeno 16.7.2018 iz <http://www.siranet.si/suchinfo.aspx>.
- Popovici, B.F. (2016). Records in contexts : towards a new level in archival description? V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Popisovanje arhivskega gradiva : zbornik mednarodne konferen-

ce, Radenci, 13.-15. april 2016, str. 13-31. Pridobljeno 16.8.2016 iz http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci_2016/013-031_popovici_2016.pdf.

Štrumbl, Ž., Šmid, G. (2017). Varstvo arhivskega gradiva z občutljivimi osebnimi podatki v Republiki Sloveniji, v nekaterih državah Evropske unije in v nekaterih novonastalih državah nekdanje Jugoslavije. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri : zbornik mednarodne konference. Radenci, 5.-7. april 2017, str. 231-252. Pridobljeno 16.8.2016 iz http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci_2017/17_strumbl_smid_2017.pdf.

ZAGOPP. (2016). Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta. Uradni list RS, št. 85/16. Pridobljeno 3.7.2018 iz <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7541>.

ZVDAGA. (2006). Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. Uradni list RS, št. 30/06. Pridobljeno 3.7.2018 iz <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-01-1229?-sop=2006-01-1229>.

ZVDAGA-A. (2014). Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. Uradni list RS, št. 51/14. Pridobljeno 3.7.2018 iz <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20142170>.

ZVOP-1. (2007). Zakon o varstvu osebnih podatkov. št. 94/2007. Pridobljeno 3.7.2018 iz <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200794&stevilka=4690>.

SUMMARY

Sensitive data in archival material or in archival finding aids cause the limited availability of archival material. This is not controversial when the restrictions are according to the requirements of applicable national legislation and international archival guidelines. Slovenian public archival service uses different solutions for managing such data at the operational level. However, the established standard solution in all public archives is based on the anonymization and digitalization of archival material. On the metadata level, archivists are implementing two methods of protecting and managing of sensitive metadata:

- Method of passive metadata protection of sensitive data is universal from a technological point of view, but it is useful only at higher levels of describing of archival material.
- Method of active metadata protection of sensitive data is only possible in archival systems that support the management of sensitive data status. This method is therefore useful at all levels of inventorying archival material that contains sensitive data. Due to the direct management of all kinds of sensitive data, this method is also somewhat more compliant with the requirements of the applicable archival legislation. The analysis of the implementation of both methods points to problems that are closely linked to the general development and implementation of the information technology in the archival institution and in particular to the lack of quick and efficient adaptation to the new requirements of public access to the contents of the archival material. There are other problems related to the management of sensitive data in the archives. Relatively low level of standardization of archival material description on one hand, and requirements for restricting access to sensitive data at the lowest level of enumeration on the other. All these create situation that the Slovenian public archival service is still a relatively long way to the general web based use of the archival material, including those containing sensitive information.

Typology: 1.01 Original scientific article

Submission date: 20.07.2018

Acceptance date: 8.8.2018